

О. А. Пиріг

**РИНОК І ТОРГІВЛЯ УКРАЇНИ
(ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)**

К., 1996. — 199 с.

Реформування економічних відносин в Україні вимагає не лише науково-теоретичного обґрунтування самого механізму запровадження нових форм власності та господарювання, а також прогнозування соціальних наслідків докорінних змін. У зв'язку з цим варто скористатися власним історичним досвідом становлення й функціонування ринкових відносин, вивчити першовитоки ринкової економічної системи, особливо в роки непу. В історико-економічних дослідженнях ця проблема набуває особливої ваги, дедалі частіше з'являються відповідні праці. Однією з них є монографія О. А. Пиріг. Автор висвітлює основні етапи становлення ринку, показала історично зумовлені форми торгівлі й обміну — від їх виникнення до середини 1980-х років.

Вивчення тривалого періоду історії ринку і торгівлі в Україні дозволило побачити, що ринок своїм корінням сягає сивої давнини, а торгівля, у формі простого товарообміну, виникла разом з трудовою діяльністю самої людини, а також з'ясувати деякі закономірності розвитку ринкової економіки, виявити чинники, що впливали на організаційні підвалини ринку й торгівлі. Автор монографії зазначає той факт, що елементи ринкових відносин існували за часів Київської Русі. "Руська Правда" Ярослава Мудрого, "Статут Володимира Всеволодовича", матеріали археологічних розкопок свідчать, що в Давньоруській державі набули певного рівня розвитку товарно-грошові відносини, функціонували ярмарки, лихварство, тобто відповідні складові інфраструктури ринку.

Значна увага надається аналізу стану торгівлі в українських землях польсько-литовського періоду нашої історії. Зокрема, в монографії з'ясовано нові тенденції розвитку торгівлі, визначено фактори поглиблення інтегруючого зв'язку внутрішнього ринку в українських землях, посилення його контактів з європейським ринком.

Оригінальним, на наш погляд, є трактування автором Запорізької Січі як торговельного центру. В монографії наводяться факти про досить активні зв'язки козаків з Польщею, Московією, Туреччиною, Кримом, висвітлено форми роздрібно́ї торгівлі в Січі.

Особливе місце в праці займає показ процесу формування всеукраїнського ринку. Автор переконливо доводить, що становлення та розвиток внутрішнього ринку мали глибинні корені суто етнічного походження, аге, оскільки Україна входила до складу Росії, то всеукраїнський ринок перебував під впливом загальноросійського, хоча мав власні самобутні риси. Монографія вирізняється авторською інтерпретацією ролі та місця "Чумацького шляху" (промислу) у формуванні ринкових відносин.

Найвищого рівня свого розвитку, зазначає автор, всеукраїнський ринок досяг у другій половині XIX ст. Саме тоді активно діяли всі складові елементи ринку, з'являлися нові форми торгівлі (синдикати тощо), зростати кількість бірж та їх товарообіг, виникали нові підприємства роздрібно́ї торгівлі -- універсальні магазини.

Не залишилися поза увагою дослідниці проблеми функціонування ринку в переломні періоди української історії, особливо протягом 1917—1920 рр. Ґрунтовним є аналіз форм та методів радянської торговельної системи. Автор зосереджує увагу на питаннях відновлення ринкової еко-

номіки в Україні за непу, висвітлює суперечливу палітру багатоукладності в торгівлі, з'ясовує механізм державного регулювання торгівлі, показує обставини переходу до централізованої системи розвитку економіки.

Окремий розділ монографії присвячено питанням організації постачання й розподілу продуктів харчування і товарів першої необхідності в роки війни 1941—1945 рр., особливо в тилу, за картковою системою.

Логічним завершенням монографії є висвітлення форм торгівлі протягом 1960—1980-х рр., з'ясування суперечливих питань організаційного характеру. Автору вдалося зважено показати переваги деяких нових форм торгівлі (самообслуговування, торгівля за зразками й попередніми замовленнями), а також виявити прорахунки та помилки в управлінні торгівлею. Отже, в монографії запропоновано широкий спектр ринкових відносин в Україні від давнини до середини 80-х рр. XX ст.

До переваг рецензованої праці слід віднести її достатньо високий науково-теоретичний рівень. Спираючись на принципи історизму та об'єктивності, застосовуючи описовий, історико-порівняльний, статистичний та картографічний методи, її автор досить вичерпно показала сутність вузлових проблем в історії ринку, намагалася виявити його своєрідну динаміку, тенденції й перспективи розвитку. Дослідження О. А. Пиріг вирізняється ґрунтовною джерельною базою. Вона використала документи і матеріали чотирьох центральних та п'яти обласних архівів, довідкові видання, статистичні збірники, періодичну пресу, науковий доробок попередників, фрагменти з творів українських письменників, мемуарну літературу, а також фольклор: народні прислів'я та говірки стосовно торгівлі.

О. А. Пиріг критично проаналізувала науковий доробок своїх попередників, особливо праці історико-економічного плану, які побачили світ у другій половині XIX ст., у тому числі англійською, німецькою та французькою мовами. Не обмежуючись працями лише істориків, вона використала твори економістів, політиків і фахівців з питань організації торгівлі. Історія ринку і торгівлі в Україні висвітлена автором об'єктивно.

Хронологічні рамки дослідження, якими охоплено кілька століть, дозволили виявити певні закономірності становлення й розвитку ринку в Україні, але водночас залишилися поза увагою конкретно-історичні питання. Зокрема, в монографії не знайшлося місця для з'ясування ролі та місця "торгсину" в зовнішньоторговельному балансі. Варто було б дещо ґрунтовніше показати причини запровадження карткової системи протягом 1929—1930 рр. Праця виграла б, аби її автор показала теоретичні дискусії, що точилися впродовж 20-х рр. з проблем організації та розвитку торгівлі. Історичний аспект передбачає висвітлення теорії і практики самої проблеми, а відтак заслуговує переосмислення економічна теорія, точніше, система поглядів М. С. Волобуєва, запропонована ним наприкінці 20-х рр. Поза увагою залишилися питання торговельного обслуговування населення впродовж 30-х рр., особливо в роки голодного лихоліття 1932—1933 рр. Більш критично слід поставитися до діяльності заклади торгівлі у 1970—1980-х рр.

Загалом, враховуючи досягнення й певні прорахунки, можна стверджувати, що рецензована монографія є оригінальним дослідженням, яке поповнює колекцію сучасної історіографії з проблем ринкових відносин в Україні.

В. І. МАРОЧКО (Київ)